

TURIZAM KAO ZNAČAJAN FAKTOR EKONOMSKOG I PRIVREDNOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE SA AKCENTOM NA BANJSKO-KLIMATSKI, REKREACIONI I KONGRESNI TURIZAM (Uvodni referat)

Akademik prof. dr sc Mladen Bodiroža, email: akademikmladenbodiroza@gmail.com

Slobodan Iljić, MA, email: slobo.iljic@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Sažetak: U pristupu analizi našu pažnju usredsređićemo se na jedan broj ključnih pitanja, vezanih za naslovljenu temu uz naglasak da je turizam, kao predmet proučavanja i kao predmet naučne spoznanje prošao kroz više faza i etapa razvoja, te je od polovine dvadesetog vijeka postao značajan faktor ekonomskog razvoja i dobio svoje potpuno priznanje u nacionalnim ekonomijama i platnim bilansima. Kroz tekst koji slijedi potražićemo odgovor na pitanja koje su to osnovne pretpostavke za razvoj i ulogu kongresnog turizma, uz oblike banjsko-klimatškog, rekreacionog i zdravstvenog turizma i njihovu ekonomsku ulogu i značaj, posebno kada je riječ o većim gradovima, kao što su Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Tuzla, Bijeljina, Trebinje, Zenica, Neum i drugi, uz naglasak na to da kongresni turizam utiče na ugled zemlje u svijetu bilo da je riječ o političkom ili ekonomskom značaju.

Ključne riječi: turizam, oblici turizma, banjsko – klimatski, razvoj, devizni priliv, prihod, ekonomski razvoj

TOURISM AS AN IMPORTANT FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH EMPHASIS ON SPA AND HEALTH, RECREATIONAL AND CONGRESS TOURISM (Keynote paper)

Abstract: In the approach to the analysis, our focus will be on a number of key issues related to the topic, with the emphasis that tourism, as a subject of study and as a subject of scientific knowledge, has undergone several phases and stages of development, and has, since the middle of the 20th century, become a significant factor in economic development and received its full recognition in national economies and balance of payments. In the following text we will look at the answers to the questions that are the basic prerequisites for development and the role of the congress tourism, alongside spa and climate, recreational and health tourism and their economic role and importance, especially when it comes to larger cities, such as Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Tuzla, Bijeljina, Trebinje, Zenica, Neum and others, with the emphasis that congress tourism affects the reputation of countries in the world, whether it is of political or economic significance.

Key words: tourism, forms of tourism, spa - climate, development, foreign exchange inflow, income, economic development

1. ZNAČAJNIJE KARAKTERISTIKE TURIZMA BOSNE I HERCEGOVINE, SA AKCENTOM NA EKONOMSKE TRENDOVE

U pristupu neophodno je sagledati uslove i pretpostavke u kojima se odvija turistička djelatnost. U tom smislu je ukomponovan veći broj faktora: opšti ambijent razvoja, raspoloživost i bonitet prirodnih turističkih potencijala, antropogene turističke vrijednosti / ljudski resursi, socijalni status, privredni ambijent razvoja, turistička infrastruktura i suprastruktura, institucionalni okvir razvoja, turistička tražnja, konkurentnost na turističkom tržištu itd.

No metodološki pristup čini akcent na samo neka od relevantnih pitanja tačnije faktora razvoja koja su značajna za razvoj i unapređenje turizma Bosne i Hercegovine, kao i bližeg okruženja, to su: a) Opšti ambijent. Ovaj faktor definišu: imidž države i oblik državnog uređenja, geografski, posebno političko-geografski položaj, stepen političke stabilnosti, sigurnost boravka, sloboda kretanja i sl. Spomenuti elementi su polazni osnov kvaliteta turističkog proizvoda i njegove atraktivnosti na turističkom tržištu; b) Prirodna sredina. Stanje u turizmu i kvalitetu turističkog proizvoda, a time i kupni trend razvoja turizma definisan je prirodnom sredinom. Njena raznovrsnost, atraktivnost, očuvanost i slično samo su pretpostavka razvoja turizma; c) Antropogena sredina. Stanje u turizmu i kvalitet turističkog proizvoda i razvoj turizma u cjelini, dominantno su zavisni od ljudskog faktora. Ovdje svakako imamo na umu socijalnu strukturu koja čini polazni osnov razvoju turizma zasnovanom na domaćim turistima. Ovu činjenicu ilustruju brojni primjeri i pokazatelji socijalnog statusa i kulturoloških potreba domicilnog stanovništva tačnije mogućnosti tzv. domaćeg turizma.

Svakako da jedan od ključnih segmenata antropogene sredine čine kulturno-istorijski potencijali. Njihove vrijednosti, atraktivnost, očuvanost, zaštićenost, teritorijalnost, organizovana ponuda i slično pretpostavljaju mogućnost različitih oblika turizma: gradskog, vjerskog, banjskoklimatskog, zdravstvenog, sportsko rekreacijskog, manifestacijskog i slično. Analize pojedinih oblika turizma, mjereno raspoloživim pokazateljima razvijenosti, pružit će osnov za sagledavanje stanja, problema i mogućnosti razvoja.

Stanje i kvalitet kadrova u turizmu (obrazovanost, stručnost, profesionalnost) čine temelj turističkom razvoju. To su potvrdili ne samo postojeći pokazatelji stanja, već jasno će naznačiti i prioritarnu potrebu u smislu dalje primjene preventivnih mjera.

Na prethodne konstatacije, brojne činjenice vezane za opšta i posebna obilježja privrednog sistema, struktura BDP-a, vrijednost proizvodnje po glavi stanovnika, uslovi investiranja i slično, pokazuju moguću orijentaciju u razvoju i stepen razvijenosti, finansijske mogućnosti stanovništva i sl.

U tom smislu, obzirom na značaj prezentiraju se dvije odrednice:

Prvo, infrastruktura. Infrastrukturna uređenost praćena kvalitetom suprastrukture u turizmu jeste element bez kojeg nema turizma. Analiza stanja u ovom domenu znači vidjeti da li Bosna i Hercegovina ima ili nema kvalitetnu infrastrukturu. Kvalitetna infrastruktura i respektabilni kapaciteti čine preduslov povećanom obimu turističkog prometa i održivom turizmu, i obrnuto.

Drugo, institucionalni okvir razvoja turizma Bosne i Hercegovine (pravna uređenost turističke djelatnosti i turističkog tržišta) takođe je polazni osnov stanja u turizmu i može biti

pretpostavka unapređenja. Zakon o turizmu, saglasno sa stanjem u razvijenim turističkim zemljama, mora imati optimalne pretpostavke održivog turizma. Pozicija svih učesnika u turističkoj djelatnosti mora biti jasna i održiva, zasnovana na visokim standardima. Institucionalni okvir (pravni okvir) morao bi biti podsticajan za domaća i strana ulaganja.

Prema tome, u cjelini, organizacija turizma i turističkih preduzeća mora biti zasnovana na pozitivnim iskustvima razvijenih turističkih zemalja. Dakle, institucionalni okvir mora biti u funkciji podsticanje efikasnom turizmu, a ne njegova kočnica na turističkom tržištu. To su:

Prvo, razvijenost pojedinih oblika turizma i obim turističkog prometa. Analiza razvijenosti pojedinih oblika turizma i problema u njihovom razvoju, obima turističkog prometa i učešće domaćih, odnosno stranih turista u tom obimu, ukazuju na stanje u našem turizmu i na trend budućeg razvoja.

Drugo, konkurentsko okruženje. Na razvoj turizma u Bosni i Hercegovini, praksa je pokazala, umnogome utiče turističko tržište susjednih zemalja. Primorske destinacije Hrvatske i Crne Gore privlačne su za klijentelu Bosne i Hercegovine, Srbije te zemalja regiona Zapadnog Balkana i dr. i . Ista konstatacija se odnosi na atraktivnost planinskih i banjskih destinacija skoro identična za Bosnu i hercegovinu i Srbiju. U metodološkom smislu strateški pristup konkurentskom okruženju podrazumjeva sagledavanje mogućnosti unapređenja domaćeg turizma, vrednujući tranzitnost domaćeg prostora i mogućnost zajedničkog nastupa na otvorenom tržištu. S praktične strane uticaj konkurentskog okruženja konstantno „tjera“ na dodatne napore unapređenja turističkog proizvoda domaćih destinacija, veću konkurentnost na tržištu, afirmaciju komparativnih prednosti, unapređenje kvaliteta i efekata tranzitnog turizma na tranzitnim pravcima ka Hrvatskoj i Crnoj Gori, Srbiji i Bosni i Hercegovini za zajedničke nastupe, na turističkom tržištu, prekograničnu saradnju i sl. Prethodna konstatacija se može primjeniti i na relevantne turističke tačke (tranzitne destinacije) prema zemljama bližeg okruženja, tačnije na zemlje koje su činile Jugoslaviju, a sada samostalne države.

1.1 Ekonomska obilježja i funkcije turizma u Bosni i Hercegovini

Ekonomske funkcije turizma su podsistem ukupnog privrednog sistema. U tom smislu turizam je značajna komponenta održivosti ekonomskog sistema. Zbog svoje multifunkcionalnosti, on je i pokretač drugih privrednih i neprivrednih djelatnosti (poljoprivreda, prehrambena industrija, zanatstvo, saobraćaj, kultura...). Prethodna konstatacija uslovlila nas je da damo odgovor na naslovljeno pitanje, koje glasi koje su to ekonomske funkcije turizma: a) akceleratora i induktivna (ubrzava nacionalni, regionalni i lokalni razvoj); b) zapošljavanje (turizam je radno-intenzivna i na znanju zasnovana djelatnost); c) konverzijska (prirodne i kulturne vrijednosti čini profitabilnim); d) multiplikativna (pokreće većinu drugih privrednih grana); e) izvozna (pospješuje ukupni platni bilans).

Zatim, značajni aspekt turizma je posebno naglasiti da se poseban razvojni aspekt turizma ogleda u eksternim efektima koje turizam ima na niz djelatnosti u ekonomiji i društvu. Upravo zato što ima visok uticaj na sljedeće ekonomske sektore: poljoprivredu, proizvodnju hrane i pića, građevinarstvo, saobraćaj, telekomunikacije itd. Sve ovo ima pozitivne implikacije na tržište nekretnina, sektor zabave i sporta, obrazovanje (srednje i univerzitetsko), itd. Sve ove aktivnosti i obilježja turizma kao treće izvozne i izvozne grane (naftne i automobilske industrije je direktno utiču na rast zaposlenosti te poboljšavaju platni promet, tačnije direktno utiču na bilans i životni standard.

1.2 Saobraćaj kao temeljni činilac razvoja turizma

U uvodnom dijelu kao polazište razmatranja naslovljene teme konstatovali smo da se pod pojmom „turizam“, između ostalog podrazumjeva kretanje iz jednog mjesta u drugo, te da bi se čovjek mogao kretati (putovati), potrebna su mu za to odgovarajuća prevozna sredstva. Zato je za putovanje ljudi neophodna uslov dobar i razvijen saobraćaj. Kako turizam podrazumjeva putovanje velikoga broja ljudi, odnosno masovno putovanje, sasvim je razumljivo što je saobraćaj jedan od najvažnijih i ključnih faktora turističkog prometa, uz poseban akcenat na njegovu ulogu i značaj za kongresni turizam. Znači da je razvoj turizma na savremenim osnovama nezamisliv bez saobraćaja, jer je najneposrednije vezan i uslovljen njegovim razvojem i modernizacijom, kao i razvojem njegovih sredstava kojima se omogućava brz, siguran, udoban i komforan prevoz putnika turista od mjesta polaska do mjesta odredišta.

S razvojem turizma, ali nezavisno od njega, razvijao se saobraćaj i modernizovala su se saobraćajna sredstva u skladu sa savremenim razvojem nauke i tehnologije, tako da danas putniku stoje na raspolaganju različite, izuzetno kvalitetne vrste i sredstva prevoza. Istovremeno, saobraćajnice (drumski, avioprevoz, željeznički, vođeni i dr.) veoma su udobne i moderne, pa i to omogućava da putnik turista za izuzetno kratko vrijeme pređe ogromne razdaljine.

U prošlosti je bilo različitih mišljenja, pa i teorija da razvoj pojedinih oblika saobraćaja usporava razvoj drugih, npr. razvoj drumskog ometa razvoj željezničkog saobraćaja, što nije tačno. Takva su shvatanja pogrešna, jer razvoj i modernizacija jednog oblika saobraćaja direktno se pozitivno odražava na formiranje i otvaranje novih kapaciteta u prevozu, odnosno pospješuje razvoj drugih oblika saobraćaja, što sve skupa ima rezultat novo povećanje turističkog prometa.

Dakle, turizam, odnosno turistički promet stoji u direktnoj vezi s različitim oblicima i sadržajima saobraćaja i njegovih sredstava, pa se, s obzirom na to, uporedo modernizuje, osavremenjuje i razvija.

Na kraju umjesto zaključaka, opredjelili smo se prema našem slobodnom opredjeljenju za ne baš precizne konstatacije, to su:

Prvo, da Srbija pripada manjoj grupi zemalja koje posjeduju brojne uslove i bogatstva za razvoj turizma. To je prije svega veliki broj banja, klimatskih lječilišta, značajan planinski prostor, te turističke atrakcije. Flora i faunu kao i veliki broj kulturno-historijskih zanimljivosti, među kojima su neki unikatni spomenici svjetske baštine najviše kategorije, također su preduslovi od značaja za razvoj turizma.

Drugo, da je turizam tek u nedavnoj prošlosti, dobio svoje puno priznanje u nacionalnim ekonomijama i platnim bilansima, a to znači da su dobra koja su nastala iz dohotka od turizma postala odlučujući faktor u vrednovanju njegovog značaja, naročito nakon Drugog svjetskog rata.

Treće, u posljednje vrijeme, aktuelnost izučavanja turizma u Bosni i Hercegovini, Srbiji kao i zemljama Zapadnog Balkana i dr. proizilazi i iz problematike strukture i organizovanosti turizma i problema sa kojima se suočavaju ove zemlje u ekonomskim odnosima s inostranstvom. Ti su problemi, kao što je poznato, dobrim dijelom vezani za nedostatak našeg

ukupnog izvoza, pa je to jedan od osnovnih razloga za opredjeljenju Bosne i Hercegovine da se da prioritet razvoju inostranog turizma, kao djelatnosti od posebnog i zajedničkog interesa.

Četvrto, kompleksnost turizma kao društveno-ekonomske pojave ukazuje da je to složen sistem, sastavljen od većeg broja elemenata i podsistema, oblika sistema i podsistema u turizmu što autori u predmetnom radu s pravom tvrde i brojnim primjerima, uz nepobitnu argumentaciju i naučno dokazuju.

Peto, iz prethodno naznačenih činjenica proizilazi utemeljen stav autora da u sadašnjem vremenu nemali broj zemalja svijeta, bez obzira na stepen ekonomskog razvoja, izuzetno pažnju poklanjaju prihodima i rashodima koji nastaju po osnovi turizma.

Šesto, da turizam sve više postaje značajan faktor i svjetski trend. To je temeljna činjenica koju, naročito na ovim prostorima, a po ne možemo, ali i ne smijemo zanemariti i olako shvatiti. U tome i jeste osnovni motiv za odabir ove teme, odnosno za njenu obradu upriličenu za ovogodišnju Osamnaestu Međunarodnu konferenciju, koja se već prema visegodišnjoj, rekao bi već tradiciji, održava upravo ovdje na Vlačiću, jednom od poznatijih turističkih centara Bosne i Hercegovine.

2. BANJSKO-KLIMATSKI, ZDRAVSTVENO-REKREACIJSKI I MANIFESTACIONI TURIZAM

Pod tim oblikom turizma podrazumjevamo specifičan oblik turizma „vezan“ za određena mjesta gdje postoje prirodni izvori termomineralnih voda (banje, toplice, ilidže, slatine i kiseljaci), a u čijim se okvirima razvio kao poseban oblik zdravstveni, rekreacijski i manifestacijski turizam.

Još u samom početku razvoja, postojao je veliki interes za banjski i zdravstveni turizam. Ljekovitost termomineralne vode uvažavali su još stari Rimljani koji su nakon osvajanja raznih teritorija evropskih zemalja, pa i južnoslavenskih, pored izvora gradila kupatila, ljetnikovce i bazene koje su koristili u zdravstvene i rekreacione svrhe. Uz primorski, ovaj oblik turizma spada u najstarije, što znači da ima veoma dugu tradiciju.

Ovaj vid turizma se praktikuje u svim godišnjim dobima. Liječenje se provodi raznovrsnim i savremenim metodama (masaža, hidroterapija, talasoterapija i dr.), a primjenjuje se i preventivna zdravstvena zaštita (pitka mineralna voda, ispiranje, kupanje i tuširanje). U banjama Srbije, a posebno vodeće i po višestrukim obilježjima na prvom mjestu Vrnjačke Banje, organizuje se i odvija veoma intenzivan zabavni i kulturno-umjetnički život, sportske priredbe i aktivnosti, zdravstveni, naučni i stručni skupovi (savjetovanja, simpoziji, kongresi i dr.) te sve to doprinosi afirmaciji i razvoju ovoga oblika turizma.

Ovdje posebno treba naglasiti da je Republika Srbija veoma bogata termomineralnim izvorima veoma različitim po svome hemijskom sastavu, koji se koriste u različite svrhe (liječenje, rekreacija, flaširanje za tržište, zagrijavanje stambenih prostorija i naselja, grijanje zastakljenih vrtova radi proizvodnje voća, povrća i cvijeća, zagrijavanje zemljišta i „topla zalijevanja“, pranje i bijeljenje rublja), a neki od njih su turističke atrakcije. Zato su banje više vijekova davale značajan doprinos turističkom ugledu Srbije.

Neke od značajnih banja u Bosni i Hercegovini i Srbiji, spadaju u red najstarijih i najpoznatijih u Evropi, pa i u svijetu. Upravo zato one su, kao uostalom i ostali rekreacijski

resursi, veoma cijenjene u medicinskim i naučnim krugovima širom svijeta.

U poslijeratnom razvoju turizma u Bosni i Hercegovini, Srbiji, slično skoro i svim zemljama Zapadnog Balkana, uprkos ogromnom potencijalu, banjska su mjesta manje napredovala od ostalih vrsta turističkih mjesta. Postoji više uzroka za stanje u kojem se danas nalaze naše banje, kao: neriješen status banja, snažan napredak farmakologije u svijetu, opšte nazadovanje naše balneoklimatologije u odnosu na evropske zemlje, slaba organizovanost i neadekvatna propaganda, ekspanzija primorskog turizma na Mediteranu koja je uslovljavala odgovarajuću turističku politiku u Srbiji, RS i BiH. Iz toga proističe nedovoljan razvoj hotelijerstva iz toga perioda uopšte.

Zato hotelijerstvo u banjskim mjestima učestvuje samo sa oko 3,8 % u hotelijerstvu. Međutim, hotelijerstvo i ugostiteljstvo u banjskim mjestima najveći promet realizuju od hrane i pića, a potom od smještaja i ostalih usluga.

Banje su relativno dobro povezane saobraćajnicama sa svim većim gradovima u zemlji. Međutim, zbog niza već nabrojanih uzroka, u naše banje posebno godišnje ne dolazi ni približno mogući broj stranih turista, a da i ne govorimo turističkoj klijenteli obzirom na krugove moći. Da naglasimo s obzirom na raspoloživi prostor nismo u prilici dati šire pojašnjenje o značaju ovog pitanja, dok primjerice, u primorska mjesta dolazi neuporediv broj stranih gostiju. Isti su razlozi slabije posjećenosti naših od banja u drugim evropskim zemaljama (u Italiji, Austriji, Rumuniji, Bugarskoj i Mađarskoj i dr.).

Naravno da je razvoj banjskog, zdravstvenog i rekreacijskog turizma u Bosni i Hercegovini, pa slično i u Srbiji prošao kroz nekoliko faza, kako u pogledu očuvanja zdravlja, rehabilitacije i rekreacije, tako i u pogledu razvoja turizma. Dosta se kasno uvidjelo značenje ovog potencijala za razvoj turizma te su, kao što je već rečeno, došle do izražaja brojne slabosti u organizovanju, propagandi i prezentaciji, kao i objektivne slabosti zbog neujednačenog razvoja banjskih kapaciteta uslijed opšte besparice. Orijentacija na sigurne pacijente koje upućuju zdravstvene ustanove, dovela je do olakog zanemarivanja turista i njihovih zahtjeva, odsustva marketinga u kreiranju i vođenju poslovne politike i sl.

Kao poseban i najstariji oblik turizma, banjsko-klimatski i zdravstveni turizam nastoji, pomoću prirodnih faktora, očuvati, unaprijediti i izliječiti već narušeno zdravlje. U tom smislu sve je više sadržaja u koje su ukomponovani rekreacija i terapijski zahvati. Programiran aktivni odmor pokazao se veoma korisnim u suzbijanju raznih srčanih oboljenja (infarkta), povišenoga krvnog pritiska, gojaznosti, dijabetesa, psihičkih naprezanja i dr. U zdravstvenom turizmu danas se nude i oblici stimulacija u kojima je zastupljena drevna kineska medicina – akupunktura, ali i drugi oblici stimulacija, kao što su masaža, autogeni trening, saune i drugo. U novije doba intenzivno se propagira makrobiotička ishrana koja uključuje upotrebu visokokaloričnih životnih namirnica i forsira tzv. „zelenu“ hranu (povrće i voće). Stoga bi poljoprivredu trebalo orijentisati na proizvodnju tzv. „prirodne hrane“, bez pesticida, pogodne za visokoproteinske dijetu i zdravu makrobiotičku ishranu, kojoj se u razvijenom – bogatom svijetu pridaje sve veći i veći značaj. Ostale grane industrije svoju bi proizvodnju trebale usmjeriti na proizvodnju najraznovrsnijih uređaja za rekreaciju tj. opreme i sprava koje održavaju vitalnost i povećavaju čovjekove sposobnosti za veće životne napore.

Turističke kapacitete bi trebalo graditi sa specijalizovanom medicinskom i rekreativnom ponudom, odnosno hotelima koji bi istovremeno bili i dobro opremljene zdravstvene institucije (bolnice, stacionari, sanatoriji i sl.). Turistička trgovina imala bi zadatak da

turistima ponudi što više robe za kupovinu. Takav koncept traži određena tehnološka unapređenja svih oblika i vrsta uslužnih djelatnosti. Za sve to objektivno postoje dobre mogućnosti, pa čak i komparativne prednosti za svestrani razvoj, period prethodno naznačeni i drugi oblici razvoja turizma . Upravo takvi za kojima se ne mogu porediti i najpoznatije banje Evrope pa i svijeta.

Da podsjetimo na činjenice da te neiskorištene mogućnosti diktiraju nam na prioritarnu potrebu unapređenja mnogih aktivnosti koje bi bitno uticale na bolju iskorištenost, a koje se uslovno rečeno mogu svrstati u nekoliko tačaka, to su:

Prvo, prilagođavanje ponude organizacija banjsko-zdravstvenog rekreacionog i manifestacionog i kongresnog turizma potrebama potencijalnih korisnika kako bi poprimila ekonomsko-komercijalni karakter, s tim da se ne zapostavi zdravstvena i rekreaciona komponenta;

Drugo, čvršće povezivanje organizacija banjsko-zdravstvenog i kongresnog turizma i organizacija turističkog posredovanja radi organizovanja plasmana ponuda u toku cijele godine, s posebnim naglaskom na tržište;

Treće, povezivanje s velikim sistemima materijalne proizvodnje oko organizovanja kongresa, naučnih skupova i konferencija, odmora, preventive i rekreacije njihovih radnika;

Četvrto, selekcija pristupa s ciljem bržeg razvoja, odnosno koncentrisanje izgradnje kapaciteta na lokalitetima koji su se afirmisali ili imaju pretenziju da to postanu i za čijim uslugama postoji interes na tržištu.

Uz sve naprijed nabrojano potrebno je ostvariti tješnju međusobnu saradnju organizacija banjsko-zdravstvenog i kongresnog turizma radi koordiniranog nastupa na tržištu, proširenja i obogaćenja ponude i specijalizacije da bi se osiguralo povezivanje pojedinačnih i zajedničkih ekonomskih interesa radi zajedničkih programskih orijentacija i politika daljnjeg razvoja.

3. KONGRESNI TURIZAM KAO POSEBAN OBLIK TURIZMA

3.1 Pojmovno određenje međunarodnih sastanaka i njihovi oblici

U pristupu odgovora na prethodno naslovljena pitanja učinićemo pokušaj da prema našem slobodnom, ali ne baš preciznom opredjeljenju dati odgovor svakako na jedan broj prema našoj ocjeni najznačajnijih, to su:

Međunarodno je sve ono što postoji i što se zbiva i događa među narodima, kao i to što je njima zajedničko.

Tu ocjenu da li je nešto međunarodno u nadležnosti je Komiteta ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih nacija (ECOSOC) koji ocjenjuje da je neka organizacija međunarodnog značaja ako su joj članovi najmanje iz triju zemalja. Znači da se neki ili dotični sastanak ocjenjuje međunarodnim kada su mu učesnici iz najmanje tri zemlje.

Međutim, prema opšte poznatoj i usvojenoj podjeli sastanaka na nacionalne i međunarodne, postoji dilema a to je u koje svrstati sastanke predstavnika dvaju naroda ili čak jednonacionalne sastanke u drugoj zemlji.

Ili slijedi dilema u što i kako svrstati i takve sastanke gdje su svi učesnici iz dotične ili neke zemlje domaćina osim, dvojice koji su iz dviju stranih zemalja.

Razmatranja u ovom radu su turistička određenja i to podrazumjeva da je nemoguće držati se strogo pravnih definicija, posebno kada se radi ili je riječ o određenim izuzetnim, te razmatrati i dijeliti sastanke s pozicija podjele na inostrani i domaći turizam.

Iz prethodnih naznaka proizilazi da bi u međunarodne sastanke trebalo svrstati sve one na kojima su prisutni predstavnici iz dvije, tri i više zemalja (država) i predstavnici samo jedne strane zemlje.

Što se tiče sastanaka na kojima su prisutni domaći učesnici, uz 2-3 stranca mogla bi se izvršiti podjela zavisno ko je organizator dotičnog sastanka.

Naravno da se javljaju u raznim sadržajima i oblicima. Međutim obzirom da su mnogi termini novi, s tim da su neki još uvijek nedefinirani po raznim riječnicima, neki mijenjaju značenje u pojedinim jezicima, to je dugo vremena postojala i dalje postoji potpuna zbrka u terminologiji i njejoj primjeni.

Zatim do sada su postojali brojni pokušaji da se u međunarodnim razmjerima raščiste pojmovi koji se odnose na razne međunarodne sastanke i da se terminologija uskladi. Primjera radi, 1953. godine jedan je takav sastanak organizovala u Ženevi Unija međunarodnih organizacija (Union Associations Internationales) gdje se pokušalo pronaći određene definicije. Zatim nakon toga sastanka je FAO, godine 1957. obnovio, tačnije stavio pitanje preko jednog specijalnog komiteta, nakon čega je uslijedio treći sastanak Council of International Organization of Medical Sciences (CIOMS) u istoj godini i nakon tog sastanka usvojeni su predloženi zaključci.

Značajno je posebno naglasiti da su ta tri sastanka usvojila najvažnije definicije mada su iste u nekim odrednicama suprotne, što znači da se isti još uvijek međusobno ne slažu.

Međutim ovo je bio uočljiv, znatan napredak. Nakon toga, tačnije 1967. godine, G. P. Speeckaert, generalni sekretar UAI pokušao je sakupiti i sistematizovati ono što je najprihvatljivije i što je činilo dalji i napredak od raznih međunarodnih organizacija. Taj njegov prijedlog koji se odnosi na predloženu podjelu je prihvaćen.

Tamo gdje postoji više definicija o istom obliku sastanka uzeta je ona koja izgleda najprikladnije objektu.

Podjela je izvršena na sastanke statutarne organa i na one koji nisu od statutarne organa.³

³ Definicije statutarne organa: Generalna skupština (General Assembly, General Conferences): Organ potpuno reprezentativan i suveren, koji se sastaje periodično, čije odluke određuju političke organizacije i povezuju druge organe. Procedure i sastavi su određeni statutom. Dnevni red je utvrđen od jedne stalne instance sa specijaliziranim sekretarijatom; Savjet – Upravni odbor (Governing Body or Governing Council): Njegov sastav čini savjet vrši stanovite poslove generalne skupštine – određene konferencije – između njenih sjednica; Izvršni komitet – Upravni komitet – Komitet direkcije – Biro (Steering Committee, Administrative Council, Officers) To je izvršni organ, relativno ograničenog sastava, imenuje se iz članova Savjeta (ako postoji) ili iz generalne skupštine UN; Komiteti i podkomiteti (Committees and Sub-Committees) U načelu isti čine radni organi sastavljeni za vrijeme sjednica kada i djeluju sa ciljem da bi ispitali pojedine probleme iz dnevnog reda; Komisije – Studijske komisije – Specijalizirane komisije – Sekcije (Commissions, Study Commission,

3.2 Troškovi organizatora i učesnika kongresnog turizma

Fenomen kongresnog turizma izaziva sve one ekonomske i društvene manifestacije koje spadaju u oblast turizma. S ekonomskog značenja važna je činjenica da se u kongresnom turizmu lepeza ponude znatno više iz dana u dan sve više širi u odnosu na sve druge oblike u turizmu s obzirom na potrebe učesnika i organizatora. Osim toga, na sektor ponude se postavljaju veći zahtjevi u pogledu viših i savremenih kvaliteta s obzirom na odgovarajuću kvalitetnu potražnju. To izaziva veću aktivnost na strani ponude, što rezultira posljedicama od čega zavise učinci u kongresno-turističkoj ponudi.

Naime, potrošnja nastaje u samom mjestu organizatora i učesnika koja se manifestuje i iskazuje u obliku raznih troškova, i to se većim dijelom odnosi za troškove putovanja i boravka u kongresnom mjestu i sl.

Naravno da razni troškovi u mjestu organizatora i učesnika nisu predmet neke posebne analize od strane turističke ponude jer spadaju u kompleks opšte ponude proizvoda i usluga mjesta u kojem je sjedište organizatora i stalni boravak učesnika.

Prema tome troškovi za putovanje pobuđuju veliko interesovanje prevoznika (saobraćaja), a posebno vazdušnih koji danas najvećim dijelom prevoze učesnike na najudaljenija mjesta u kojima se održavaju međunarodni ili pak nacionalni sastanci, naučni skupovi, kongresi, međunarodne konferencije i dr. aktivnosti, zdravstveni, naučni i stručni skupovi (savjetovanja, simpozijumi, kongresi i dr.) te sve to doprinosi afirmaciji i razvoju ovoga oblika turizma.

Ovdje posebno treba naglasiti da je Republika Srbija veoma bogata termomineralnim izvorima veoma različitim po svome hemijskom sastavu, koji se koriste u različite svrhe (liječenje, rekreacija, flaširanje za tržište, zagrijavanje stambenih prostorija i naselja, grijanje zastakljenih vrtova radi proizvodnje voća, povrća i cvijeća, zagrijavanje zemljišta i „topla zalijevanja“, pranje i bijeljenje rublja), a neki od njih su turističke atrakcije. Zato su banje više stoljeća davale značajan doprinos turističkom ugledu Srbije.

Neke od značajnih banja u Bosni i Hercegovini i Srbiji⁴, spadaju u red najstarijih i najpoznatijih u Evropi pa i u svijetu. Upravo zato one su, kao uostalom i ostali rekreacijski resursi, veoma cijenjene u medicinskim i naučnim krugovima širom svijeta.⁵

Specialized Commission – Sections) U načelu to su organi koji se sastaju između sjednica tijela koje ih je osnovalo ali koji, isto tako, mogu zasjedati za vrijeme sjednica jednog organa višeg ranga. U svom radu su potpuno autonomni; Broj je članova ograničen i njihov izbor se vrši prema ustaljenoj praksi i načinu na koji su postavljeni i od koga ovise. Njihov je mandat utvrđen opštim odredbama statuta jedno za sve članove i sl.

4 Banja Vrućica, Slatina, Fojnica, Dvorovi, Vilina Vlas, Ilidža, Kiseljaci dr. te Srbija: Vrnjačka, Sokobanja, Niška, Mataruška, Bukovička, Koviljača, Prolom, Gornja Trepča, Gamzigradska, Kuršumlijska, Vranjska, Bogutovačka

5 Poznati kardiohirurg dr. Kristijan Barnard jednom prilikom je izjavio da su, prema medicinskoj opremljenosti, banje u Jugoslaviji, Srbiji, i BiH na prvom mjestu u Evropi. Ta pohvala imala je odjeka i izvan granica bivše Jugoslavije.

U poslijeratnom razvoju turizma u Bosni i Hercegovini, Srbiji, slično skoro i svim zemljama Zapadnog Balkana, uprkos ogromnom potencijalu, banjska su mjesta manje napredovala od ostalih vrsta turističkih mjesta. Postoji više uzroka za stanje u kojem se danas nalaze naše banje, kao: neriješen status banja, snažan napredak farmakologije u svijetu, opšte nazadovanje naše balneoklimatologije u odnosu na evropske zemlje, slaba organizovanost i neadekvatna propaganda, ekspanzija primorskog turizma na Mediteranu koja je uslovljavala odgovarajuću turističku politiku u Srbiji, RS i BiH. Iz toga proisteče nedovoljan razvoj hotelijerstva iz toga perioda uopšte.⁶

Zato hotelijerstvo u banjskim mjestima učestvuje samo sa oko 3,8 % u hotelijerstvu. Međutim, hotelijerstvo i ugostiteljstvo u banjskim mjestima najveći promet realizuju od hrane i pića, a potom od smještaja i ostalih usluga. Banje su relativno dobro povezane saobraćajnicama sa svim većim gradovima u zemlji. Međutim, zbog niza već nabrojanih uzroka, u naše banje posebno godišnje ne dolazi ni približno mogući broj stranih turista, a da i ne govorimo turističkoj klijenteli obzirom na krugove moći. Da naglasimo obzirom na raspoloživi prostor nismo u prilici dati šire pojašnjenje o značaju ovog pitanja, dok primjerice, u primorska mjesta dolazi neuporediv broj stranih gostiju. Isti su razlozi slabije posjećenosti naših od banja u drugim evropskim zemaljama (u Italiji, Austriji, Rumuniji, Bugarskoj i Mađarskoj i dr.).

Naravno da je razvoj banjskog, zdravstvenog i rekreacijskog turizma u Bosni i Hercegovini, pa slično i u Srbiji prošao kroz nekoliko faza, kako u pogledu očuvanja zdravlja, rehabilitacije i rekreacije, tako i u pogledu razvoja turizma. Dosta se kasno uvidjelo značenje ovog potencijala za razvoj turizma te su, kao što je već rečeno, došle do izražaja brojne slabosti u organizovanju, propagandi i prezentaciji, kao i objektivne slabosti zbog neujednačenog razvoja banjskih kapaciteta uslijed opšte besparice. Orijentacija na sigurne pacijente koje upućuju zdravstvene ustanove, dovela je do olakog zanemarivanja turista i njihovih zahtjeva, odsustva marketinga u kreiranju i vođenju poslovne politike i sl.

Kao poseban i najstariji oblik turizma, banjsko-klimatski i zdravstveni turizam nastoji, pomoću prirodnih faktora, očuvati, unaprijediti i izliječiti već narušeno zdravlje. U tom smislu sve je više sadržaja u koje su ukomponovani rekreacija i terapijski zahvati. Programiran aktivni odmor pokazao se veoma korisnim u suzbijanju raznih srčanih oboljenja (infarkta), povišenoga krvnog pritiska, gojaznosti, dijabetesa, psihičkih naprezanja i dr. U zdravstvenom turizmu danas se nude i oblici stimulacija u kojima je zastupljena dnevna kineska medicina – akupunktura, ali i drugi oblici stimulacija, kao što su masaža, autogeni trening, saune i drugo. U novije doba intenzivno se propagira makrobiotička ishrana koja uključuje upotrebu visokokaloričnih životnih namirnica i forsira tzv. „zelenu“ hranu (povrće i voće). Stoga bi poljoprivredu trebalo orijentisati na proizvodnju tzv. „prirodne hrane“, bez pesticida, pogodne za visokoproteinske dijetu i zdravu makrobiotičku ishranu, kojoj se u razvijenom – bogatom svijetu pridaje sve veći i veći značaj. Ostale grane industrije svoju bi proizvodnju trebale

6 U 1954. godini, na primjer, u banjama je registrovano 14.914 ležajeva, što je 18,3% od ukupnog broja ležaja u zemlji, a u 1985. godini banjsko hotelijerstvo ima ukupno 17.585 ležajeva, što iznosi 24,6 % svih ležaja u banjskim mjestima, od čega u hotelima 11.441 ležaj ili 65,1 %. (Sistem poslovnih informacija „Hotelijerstvo“, br. 7, str. 24 i 25, Beograd, 1985.). Uz konstataciju da su statistički danas u pozitivnom smislu neuporedivi i višestruko povećeni sa tendencijom dalje ekspanzije.

usmjeriti na proizvodnju najraznovrsnijih uređaja za rekreaciju, tj. opreme i sprava koje održavaju vitalnost i povećavaju čovjekove sposobnosti za veće životne napore.

Turističke kapacitete bi trebalo graditi sa specijalizovanom medicinskom i rekreativnom ponudom, odnosno hotelima koji bi istovremeno bili i dobro opremljene zdravstvene institucije (bolnice, stacionari, sanatoriji i sl.). Turistička trgovina imala bi zadatak da turistima ponudi što više robe za kupovinu. Takav koncept traži određena tehnološka unapređenja svih oblika i vrsta uslužnih djelatnosti. Za sve to objektivno postoje dobre mogućnosti, pa čak i komparativne prednosti za svestrani razvoj, period prethodno naznačeni i drugi oblici razvoja turizma . Upravo takvi za kojima se ne mogu porediti i najpoznatije banje Evrope pa i svijeta.

Da podsjetimo na činjenice da te neiskorištene mogućnosti diktiraju nam na prioritetnu potrebu unapređenja mnogih aktivnosti koje bi bitno uticale na bolju iskorištenost, a koje se uslovno rečeno mogu svrstati u nekoliko tačaka, to su:

Prvo, prilagođavanje ponude organizacija banjско-zdravstvenog rekreacionog i manifestacionog i kongresnog turizma potrebama potencijalnih korisnika kako bi poprimila ekonomsko-komercijalni karakter, s tim da se ne zapostavi zdravstvena i rekreaciona komponenta;

Drugo, čvršće povezivanje organizacija banjско-zdravstvenog i kongresnog turizma i organizacija turističkog posredovanja radi organizovanja plasmana ponuda u toku cijele godine, s posebnim naglaskom na tržište;

Treće, povezivanje s velikim sistemima materijalne proizvodnje oko organizovanja kongresa, naučnih skupova i konferencija, odmora, preventive i rekreacije njihovih radnika;

Četvrto, selekcija pristupa s ciljem bržeg razvoja, odnosno koncentrisanje izgradnje kapaciteta na lokalitetima koji su se afirmisali ili imaju pretenziju da to postanu i za čijim uslugama postoji interes na tržištu.

Uz sve naprijed nabrojano potrebno je ostvariti tješnju međusobnu saradnju organizacija banjско-zdravstvenog i kongresnog turizma radi koordiniranog nastupa na tržištu, proširenja i obogaćenja ponude i specijalizacije da bi se osiguralo povezivanje pojedinačnih i zajedničkih ekonomskih interesa radi zajedničkih programskih orijentacija i politika daljnjeg razvoja (Dr. M. Festić i dr. M. Bodić: „Turizam i homogenizacija društvenog i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine“, str. 89., Fakultet političkih nauka „Veljko Vlahović“, Sarajevo, 1983.).

LITERATURA

- [1] Živadin Jovičić: **Turistička kretanja** .Naučna knjiga, Beograd, 1966.
- [2] M. Festić i M. Bodić: **Turizam i homogenizacija društvenog i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine**. Fakultet političkih nauka Sarajevo, Sarajevo, 1983.
- [3] Ž. Jovičić: **Elementi i faktori turističke sezone u Vrnjačkom Banji**. Zbornik radova Geografskog instituta PMF, sveska XXI, Beograd, 1974.
- [4] Antunac I: **Sporno mjesto turizma u ekonomskoj teoriji**, doktorska disertacija, Fakultet za vanjsku trgovinu, Zagreb, 1978.

- [5] Miloje Popović: **Turistička Jugoslavija u Evropi**, turistička štampa, Beograd, 1992.
- [6] M. Bodiroža: **Struktura i problemi Jugoslovenskog turizma u odnosu na platni bilans sa inostranstvom**. Doktorska disertacija, 1991.
- [7] Grupa saradnika: **Zakon o banjama**. Narodna skupština Republike Srbije. Službeni glasnik broj 80, Beograd, 6. novembar 1992.
- [8] Dr Srđan i Zora Marković: **Ekonomika turizma**, Zagreb, 1972.
- [9] Turizmologija: **Zbornik stručnih i naučnih radova**, Beograd, 1979.
- [10] Internet izvori

